

KOMPUTEROWA EWIDENCJA ROŚLIN W KOLEKCJACH OGRODÓW BOTANICZNYCH I ARBORETÓW - ZASADY GROMADZENIA I RODZAJ EWIDENCJI

Computer record of plants in botanical gardens and arboretums - The basis of gathering informations

Ewa LENARD

Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 23, 50-335 Wrocław

Ewidencja roślin - kartoteka - jest nieodzowną częścią kolekcji każdego ogrodu botanicznego i arboretum. Do tej pory tworzona była ściśle dla potrzeb danej instytucji i według przyjętych przez tę instytucję zasad. Obecnie, gdy stało się możliwe zastosowanie do pracy w kartotece łatwego w obsłudze i szybkiego komputera IBM PC, system gromadzenia informacji należy poddać gruntownej weryfikacji. Weryfikację tę trzeba przeprowadzić przede wszystkim pod kątem wspólnych dla wszystkich ogrodów botanicznych i arboretów zasad zapisywania danych o roślinach. Ma to służyć jednemu z głównych celów komputeryzacji - szeroko zakrojonej wymianie informacji między ogrodami botanicznymi i arboretami w kraju i poza jego granicami [4]. Ponadto przewiduje się również, że instytucje te będą dostarczać dane o swoich kolekcjach do centrum w Kew - Botanic Gardens Conservation Secretariat (BGCS) [2]. Wiąże się to z przewidywanym udziałem ogrodów botanicznych w Światowym Programie Ochrony Przyrody [3].

Jakie informacje należy gromadzić i jakie są zasady ich zapisu podaje Format Międzynarodowej Wymiany (ITF od angielskiego International Transfer Format). Format ten opracowano przez IUCN Conservation Monitoring Center

dla potrzeb BGCS. Jest on jednocześnie dobrym i jak na razie jedynym przewodnikiem dla kartotek wszystkich ogrodów botanicznych i arboretów na świecie. Oczywiście twórcy ITF dopuszczają możliwość gromadzenia i tych informacji, których nie zawarto w ITF, a które dany ogród uznał za istotne [2]. W 1989 roku wydano podręcznik, w którym zawarta jest ostateczna forma pierwszej wersji ITF (wersja z 1987 roku) [1]. Przeznaczony jest głównie dla programistów zajmujących się tworzeniem programów obsługujących kartoteki komputerowe. Nie ma natomiast żadnego opracowania, skierowanego bezpośrednio do przyszłych użytkowników tych programów. Dlatego w niniejszym artykule skrótkowo przedstawiono informacje wymagane przez ITF i zasady ich gromadzenia. Osoby, którym to opracowanie wyda się zbyt pobieżne, mogą skorzystać z wymienionego wyżej podręcznika.

1. NAZWA ROŚLINY

1.1. Nazwa rodzajowa

- w przypadku krzyżówki międzyrodzajowej (x) lub chimery międzyrodzajowej (+) należy wpisywać samą nazwę bez znaków 'x' lub '+'. Znaki te wpisuje automatycznie sam pro-

gram po zadeklarowaniu jednej z dwóch wyżej wymienionych sytuacji.

- gdy rodzaj jest nieznan, a znana jest rodzina, wpisujemy jej nazwę w miejsce rodzaju.

- gdy również rodzina jest nieznan, a znana jest miejsce rodzaju należy wpisać 'UNKNOWN'.

1.2. Nazwa gatunkowa

- w przypadku krzyżówki międzygatunkowej (x) lub chimery międzygatunkowej (+) należy wpisywać samą nazwę podobnie jak przy nazwie rodzajowej. Znak 'x' wpisujemy jedynie wtedy, gdy krzyżówka jest określona nazwami rodziców połączonymi przez 'x' np.

Rhododendron myrtifolium x sargentianum, znak 'x' pomijamy wtedy, gdy znany jest tylko jeden gatunek rodzicielski;

- gdy gatunek jest nieznan, ale znana jest nazwa rangi między rodzajem i gatunkiem, czyli podrodzaj, sekcja, podsekcja, seria lub podseria, należy w miejsce gatunku wpisać nazwę rangi;

- w przypadku gdy gatunek jest nieznan, miejsce na wpisanie nazwy gatunkowej pozostawiamy puste (nie należy wpisywać 'sp.');

- gdy gatunek nie został formalnie opisany, w miejsce nazwy gatunkowej należy wpisać: 'sp.nov.', dalej można podać kto roślinę zebrał, jaki nadał jej numer i gdzie ją zebrał.

1.3. Nazwa poniżej gatunku

a) odmiany botaniczne

Zgodnie z Międzynarodowym Kodem Nomenklatury Botanicznej [5] poniżej gatunku obowiązują trzy następujące rangi taksonu:

podgatunek (ssp.)

odmiana (var.)

forma (f.)

- wpisujemy tylko nazwę nie poprzedzając jej powyższymi epitetami. Od tej reguły istnieje tylko jeden wyjątek: krzyżówki takie jak ssp. x var., f. x ssp. i var. x f, wtedy epitety należy podawać jak w przykładzie:

var.*cruenta* x ssp.*occidentalis*

- gdy użyte są epitety takie jak 'subform' i 'subvariety' wpisujemy je przed nazwą np. subvar. *alba*;

- ponieważ (według wyżej opisanego kodu) obowiązuje zasada trójnominalnej nomenklatury, przypadki takie jak :

Rhododendron arboreum subsp. *delavay* var. *parameonum*

należy rozwiązać w sposób następujący:

Rhododendron arboreum var.*parameonum*

- gdy nazwa odmiany botanicznej nie została jeszcze opisana należy podać: 'subsp. nov.', 'var.nov.', 'forma nov.' itp., można też podać kto zebrał roślinę i gdzie;

b) kultywary

- gdy jest wiadoma nazwa grupy kultywarów (lub grex) należy ją podać, np. dla *Lilium* 'Shunksan' - grupa Bellingham.

- nazwy nie należy podawać w cudzysłowie, ani też nie należy przed nią wpisywać 'cv.'.

W kartotece komputerowej na każdy z trzech wyżej wymienionych elementów nazwy dla nazwy rośliny przewidziane jest miejsce, tzw. 'pole' o ściśle określonej liczbie znaków. Gdy któryś z elementów nazwy nie mieści się w swoim polu, nie należy stosować skrótów, lecz wpisać tyle liter na ile starczy miejsca (końcówka nie mieszcząca się zostaje jakby automatycznie odcięta). Zamiast *Pseudoblefarispermum* będzie *Pseudoblefarisperm* (przy założeniu, że pole ma długość dziewiętnastu znaków).

2. OZNACZENIE STOPNIA PODOBIEŃSTWA DLA WĄTPLIWEGO OZNACZENIA TAKSONU

Gdy roślina nie odpowiada ściśle opisowi taksonu:

2.1. Należy podać stopień podobieństwa do tego taksonu według następujących standardowych określeń:

aff. - podobny, graniczący z ...

cf. - porównywalny z ...

for. - może ten

near, nr - zbliżony do

? - oznaczenie wątpliwe

Należy podać również czego dotyczy wątpliwość oznaczenia: rodzaju, gatunku, taksonu poniżej gatunku czy kultuwaru.

2.2. Należy określić stopień wiarygodności oznaczenia

0 - nikt nie sprawdził wiarygodności oznaczenia

1 - nazwa rośliny była ustalona przez porównanie z innym żyjącym, dobrze oznaczonym osobnikiem

2 - nazwę ustalił systematyk lub inna kompetentna osoba posługująca się specjalistyczną literaturą lub zielnikiem

3 - nazwa rośliny była ustalona przez systematyka, który opracował rewizję rodziny lub rodzaju

4 - roślina reprezentuje materiał, na podstawie którego opisano takson lub roślinę pochodzącą od niej przez rozmnożenie wegetatywne

2.3. Należy podać nazwisko osoby, która oznaczyła roślinę i określiła stopień wiarygodności oznaczenia.

forma zapisu: *nazwisko, spacja inicjały imion*

np. Kowalski, J.K.

Ważne jest również odnotowanie daty kiedy roślina została oznaczona.

3. OKREŚLENIE PŁCI

Rozpatrywane są tu tylko rośliny diploidalne, rozdzielнопłciowe i takie, które rozmnażają się płciowo w warunkach ogrodu botanicznego. Płeć określamy następująco:

M - męska - roślina, która nie produkuje funkcjonalnych kwiatów żeńskich

F - żeńska - roślina, która nie produkuje funkcjonalnych kwiatów męskich

B - obupłciowa - roślina wytwarzająca kwiaty męskie i żeńskie

4. INFORMACJE DOTYCZĄCE STOPNIA CZYSTOŚCI GENETYCZNEJ DANEGO OSOBNIKA

Te informacje są szczególnie istotne wówczas gdy roślina ma być wykorzystana w procesie reintrodukcji taksonu. Istotne są następujące dane:

4.1. Pochodzenie

- roślina ze stanowiska naturalnego
- roślina pochodząca od rośliny uprawnej, ale takiej, którą sprowadzono ze stanowiska naturalnego
- roślina nie pochodząca ze stanowiska naturalnego

4.2. Sposób rozmnażania, w wyniku którego otrzymano danego osobnika.

Rozmnażanie płciowe:

- nasiona lub roślina ze stanowiska naturalnego;
- nasiona otrzymane z rośliny uprawnej, ale pochodzącej ze stanowiska naturalnego:
 - a) przez zapylenie w warunkach kontrolowanych,
 - b) z rośliny izolowanej taksonomicznie, fizycznie lub z rośliny samopylnej;
- nasiona lub roślina otrzymane z uprawy:
 - a) przez wolne zapylenie (z wyjątkiem apomiksji),
 - b) przez zapylenie w warunkach częściowo kontrolowanych (z wyjątkiem apomiksji)

Rozmnażanie bezpłciowe:

- materiał wegetatywny;
- nasiona lub roślina otrzymane przez apomiksję (agamospermię)

4.3. Donor:

- ekspedycja
- ogród botaniczny lub arboretum
- stacja badawcza/doświadczalna
- klub/towarzystwo miłośników
- szkółki lub inne zakłady produkcyjne
- personel danego ogrodu botanicznego
- osoba prywatna

Forma zapisu: *nazwisko, spacja inicjały imion; kraj (miasto)* np. Kowalski, J.P.; Polska (Wrocław)

nazwa instytucji; kraj (miasto) np. Zielen Miejska; Polska (Wrocław)

Niektóre ogrody botaniczne zamieszczają już w indeksach swoje numery introdukcyjne (accession numbers). Jeśli zamówiono nasiona z indeksu podającego takie numery, należy je uwzględnić przy każdej porcji nasion.

5. MATERIAŁ ZE STANOWISK NATURALNYCH

ITF kładzie szczególny nacisk na materiał pochodzący ze stanowisk naturalnych. Wymagane jest podanie niżej wymienionych, szczegółowych informacji:

1. Kraj

2. Jednostka geograficzna, np. nazwa wyspy, prowincji

3. Lokalizacja: wolny tekst (np. 2 km na północ od Varny, rezerwat w Muszkowicach koło Henrykowa itp.)

4. Wysokość nad poziomem morza. Gdy nie można ustalić dokładnej wartości należy podać:

a) wartość przybliżoną (błąd w granicach 100 metrów),

b) przedział wysokości np. 1000-1500 m n.p.m.

5. Szerokość i długość geograficzna (o ile to możliwe z dokładnością do sekundy)

6. Nazwisko zbieracza

format zapisu:

nazwisko, spacja imiona lub skróty nazwy ekspedycji; kraj

np. Kowalski, J.K.; Egipt

7. Numer nadany przez zbieracza

LITERATURA

- [1] Cullen J., Lear M., Mackinder D.C., 1989. The International Transfer Format for Botanic Garden Plant Records (version 01.00). ZIPPRINT Parchment (Oxford).
- [2] Cullen J., Lear M., Mackinder D.C., Synge H., 1985. Principles and Standards for the Computerization of Garden Records Schemes, as Applied to Conservation, with Proposals for an International Transfer Format. International Conference in Edinburgh, November, 1985.
- [3] Lankosz-Mróż M., 1988. Ogrody Botaniczne w Światowym Programie Ochrony Przyrody. Wiad. Bot., **32**(4): 107-114.
- [4] Lenard E., (w druku). Korzyści płynące z zastosowania komputera w kartotece ogrodu botanicznego.
- [5] Voss et al., 1983. International Code of Botanical Nomenclature. Regnum Vegetabile, **111**